ZNAČAJ OPSERVACIJE BEBA U EDUKACIJI PSIHOTERAPEUTA

Marija Stojković

UDK: 614.7:619.973

Kratak sadržaj

Zahvaljujući postojanju novih tehnologija i ingenioznosti istraživača u dizajniranju eksperimenata, mi danas znamo o prvoj godini života više nego o bilo kom periodu života ljudskog bića. Razvojna psihologija i neuronauke se bave detaljnim istraživanjem interakcija između majki i beba, a analiza podataka dobijenih eksperimentalnim opservacijama se fokusira na ulogu i međusobni uticaj i jednog i drugog učesnika u ovoj interakciji. Snimljeni filmovi se podvrgavaju mikroanalizi na nivou milisekunde i to na nivou više dimenzija interakcije, iz ugla i majke i bebe.

Naturalistička opservacija beba u njihovom prirodnom okruženju, je davno prihvaćena metoda istraživanja, ali i edukacije svih profesija koje se bave decom, a naročito edukacije psihoanalitičkih psihoterapeuta i psihoanalitičara. Pored teorijskih predavanja i seminara, kliničkog rada, supervizije i lične psihoterapije smatra se da je opservacija beba jedinstvena u smislu treninga budućeg psihoterapeuta u razumevanju never-

Napomena: Rad predstavlja deo radionice "Značaj opservacije beba u edukaciji psihoterapeuta" na 6. Kongresu Saveza Psihoterapeuta Srbije, u Beogradu, Oktobar 2016, kao i predavanja održanog u okviru Psihoterapijske sekcije Srpskog Lekarskog Društva u Beogradu 2016

balne komunikacije i povećanja kapaciteta da se podnesu intenzivne emocije i razumeju primitivna stanja uma. Naglasak je na iskustvenom učenju kroz koju se teorija "oživi" i učini razumljivom ne samo na intelektualnom već i na emocionalnom nivou. Iskustvo opservacije beba takođe doprinosi ličnom razvoju jer omogućava opserveru da stekne većinu ne samo opservacije i pamćenja detalja već i prepoznavanja sopstvenih predrasuda i pretpostavki koje vrlo često utiču na to da se vidi ono što se očekuje a ne ono što se stvarno da videti.

Ovaj rad se fokusira na značaj naturalističke opservacije beba za sticanje sposobnosti i veština koje bi trebalo da budu neophodne za poziv psihoterapeuta, pre svega dece ali i odraslih.

Ključne reči:

opservacija beba, psihoanalitička psihoterapija dece i odraslih, psihoanaliza, trening, edukacija

UVOD

"...mi vidimo samo ono što smo spremni da vidimo, ono što smo naučeni da vidimo. Mi ignorišemo i eliminišemo sve ono što nije deo naših predrasuda."

Jean-Martin Charcot^[1]

Opservacija beba je sastavni deo edukacije mnogih profesija, posebno onih koje se bave ljudima koji traže pomoć za bilo kakvu vrstu bola (fizičkog ili emocionalnog). Ovi profesionalci se svakodnevno susreću sa ponašanjima koja su natopljena neverbalnim i nesvesnim emocionalnim sadržajima, koji nose vrlo važne poruke i značenja. Razumevanje tih poruka predstavlja važan deo rada. Takođe, susret sa osobom koja na bilo koji način pati utiče i na psihi ljudi čiji je zadatak da pomognu, te nesvesni i emocionalni sadržaji samog profesionalca igraju važnu ulogu u radu^[2,3,4].

Uvođenje opservacije beba u edukaciju se bazirao na shvatanju da se u prvim godinama života postavljaju temelji na kojima počiva razvoj ljudske ličnosti. Potreba da se rani razvoj proučava direktno, a ne da se do njega dolazi samo kroz rekonstrukciju događaja iz detinjstva tokom terapije odraslih je imala dvostruki cilj: da se potvrde određene teorijske hipoteze, ali i da se otvori prostor za stvaranje novih hipoteza. Opserveri prate razvoj ne samo bebe već i nastajanje i razvoj odnosa iz-

među bebe i članova porodice. Opservacija beba je doprinela stvaranju novih koncepata u psihoanalitičkoj teoriji, ali i promena u tehnici terapije, naročito kada se radi o nesvesnoj i neverbalnoj komunikaciji u radu sa pacijentima koji su dugo smatrani nepodobnim za psihoanalizu. Opserver takođe uči mnogo o sebi a ova samospoznaja ima direktne veze sa razvojem sposobnosti i veština koje su potrebne psihoterapeutu. Ukoliko je student u isto vreme i u svojoj terapiji on/a ima mogućnosti da razume one aspekte sebe koji su se uzburkali tokom opservacije te se na taj način postiže sposobnost da se lični sadržaji odvoje od sadržaja koji pripadaju majci i bebi (i budućem pacijentu). Takođe, ova metoda značajno doprinosi integraciji različitih delova edukacije i internalizaciji analitičkog stava koji se stiče kroz različita iskustva kao sto je sopstvena psihoanaliza, supervizija kliničkog rada i teorijski seminari^[4, 5].

Opservacija beba kao metoda učenja je ukorenjena u empiricizmu gde se na osnovu prakse potvrđuju ili opovrgavaju teorijske hipoteze. Opservacija je naturalistička: beba se posmatra u svom prirodnom okruženju, a pozicija opservera se bazira na Freudovom postulat u 'slobodno plutajuće pažnje' ('evenly suspended attention')^[6]. Ovako koncipirana metoda učenja, sa akcentom na iskustvu, je postala esencijalni deo treninga tokom kojeg se edukant direktno upoznaje sa specifičnim nači-

nom mišljenja. Kroz opservaciju beba se uči postizanje i održavanje takozvanog opservacionog stava iz kojeg se kasnije razvija analitički stav, a koji je najbolje okarakterisan Bionovim^[7, 8] opisom stanja uma za koji on koristi Keats-ov termin 'negative capability' ('that is when a man is capable of being in uncertainties, Mysteries, doubts, without any irritable reaching after a fact and reason')^[8, 9].

KRATKA ISTORIJA

Mnogi autori su se bavili opservacijom beba i dece pre nastanka psihoanalize. Čuvena je studija Darvina (Charles Darwin) u kojoj on svakodnevno opservira svog sina^[10]. Inspirisan Darwinovim radom Viljem Prejer (William Preyer) radi u Nemačkoj i opservira svog sina, te 1882. godine izlazi njegova knjiga 'Duša Deteta' koja se početkom 20. veka smatrala biblijom za pionire dečje psihoanalize^[11]. Boldvinova (James Mark Baldwin) knjiga 'Mentalni razvoj deteta i vrste', takođe zasnovana na detaljnim opservacijama beba i dece, ima veliki uticaj na Pjažea (Piaget), Ženea (Janet) i Lakana (Lacan). Bernfeldova (Siegfried Bernfeld) knjiga 'Psihologija odojčeta' utiče na Melani Klajn (Melanie Klein), a Šarlote Buhler (Charlotte Buhler) u Beču 1920-tih godina oko sebe okuplja studente kao sto su Rene Špic (Rene Spitz), Ilze Helman (Ilse Hellman) i Ester Bik (Esther Bick) i sprovodi prvu veliku

studiju koja uključuje celodnevno posmatranje 69 beba u bolnici tokom godinu dana^[11].

Za vreme drugog svetskog rata Ana Frojd (Anna Freud) i Doroti Berlingem (Dorothy Burlingham) su vodile vrtić u kome su bila smeštena deca koja su evakuisana sa ili bez majki (uzrasta od nekoliko meseci do 10 godina). Ana Frojd je zahtevala od svih zaposlenih (i od kuvarica, čistačica, baštovana) da opserviraju decu, njihovo ponašanje, njihova raspoloženja, fizičke tegobe, apetite i zapisuju ono što su videli. Svako dete je imalo fasciklu u kojoj su se čuvala i skupljale opservacije pisane od strane više ljudi. Tokom svakodnevnih večernjih sastanaka – ove opservacije su se čitale i klasifikovale ne samo na nivou deteta već i na nivou određenih tema kao što su hranjenje, spavanje, reakcija na bombardovanje, igra, odnosi sa vrsnjacima i slično. Kros-referenciranje ovih podataka se zatim koristilo da se provere hipoteze i da se dodje do novih saznanja. Na osnovu ovih opservacija svako dete u vrtiću je imalo svoj Razvojni profil, a Ana Frojd je kasnije ovo koristila kao osnovu za konceptualizaciju Razvojnih linija^[11,12,13].

Ana Frojd se nije mnogo bavila efektom opservacije na samog opservera jer u to vreme koncept kontratransfera nije imao značenje koje ima danas. Ona je smatrala da je opservacija beba prvenstveno sredstvo da se vidi rađanje uma i povezanost uma i telesnih funkcija, da

se razume funkcionisanje uma u ranim mesecima života, a naročito da se vidi normalan razvoj. Tek kasnije se shvatio značaj opservacije beba za razvoj analitičkog stava i sposobnosti da se prepozna i razume kontratransfer^[5,11].

U isto vreme na drugom kraju Engleske, Ester Bik (Esther Bick) je radila u sirotištu i primetila da u trenucima kada su deca uznemirena ili u stresu, da su se vrlo brzo smirivala ukoliko bi im ona dala kanticu i kamenčiće i predložila da ubacuju kamenčiće u kanticu (preteča Bionovog koncepta containment-a^[7]). Ester Bik je već imala iskustvo u opservaciji beba dok je radila u Beču kod Šarlote Buhler i primenjivala je ovo iskustvo u svom radu sa decom^[14].

Posle drugog svetskog rata Džon Boli (John Bowlby) je pozvao Ester Bik da sa njim organizuje trening iz dečje psihoterapije na Tavistock Klinici. Tako je 1948. Ester Bik je započela svoju prvu grupu opservacije beba kao centralnog dela treninga. Za razliku od Ane Frojd, Bik je tražila od svojih studenata ne samo da referišu šta su videli u smislu činjenica, već i da opserviraju svoje reakcije (telesne, emocionalne i mentalne) na ono što vide tokom opservacije. Ester Bik smatra da opservacija beba pomaže edukantima da uživo shvate infantilna iskustva svojih pacijenata, da povećava razumevanje neverbalne komunikacije, igre i ponašanja, da pomaže da se dobije potpunija anamneza od roditelja, posebno majke, da dovodi do učenja o ranom

razvoju tako što se tokom seminara vide različite bebe i različite porodice i da omogućava studentu jedinstvenu priliku da sami otkriju kako se formiraju odnosi u porodici^[14,15,16,17].

VRSTE OPSERVACIJE BEBE

Pored naturalističke, poslednjih 50 godina dolazi do ekspanzije sistematizovane, eksperimentalne opservacije beba i njihovih majki, uglavnom u okviru istraživanja razvojne psihologije. Ingenioznost u dizajniranju istraživanja, uz pomoć neverovatnog razvoja tehnologije, omogućila nam je da saznamo sa kojim se sposobnostima ljudska beba rađa i kako se razvijaju ljudske psihičke funkcije. Sa ovim novim saznanjima dolazi i do važne paradigmatične promene u konceptualizaciji razvoja. Beba se danas ne posmatra kao pasivna i nemoćna žrtva instinktualnih potreba i uticaja okoline, već kao aktivan učesnik u sopstvenom razvoju, od rođenja spremna da uspostavlja socijalne odnose. U ovom modelu i beba i roditelj doprinose regulaciji interakcije mada ne na isti način i ne u istom stepenu. Druga važna promena je shvatanje da se razvoj odvija po transformacionom, a ne linearnom modelu, tj. razvoj je kontinuirana transformacija i reorganizacija i odvija se kroz odnose sa okolinom^[18,19].

Savremena istraživanja razvojne psihologije opisuju procese u kojima rane

interakcije između bebe i majke postaju strukturisane u iskustvu bebe tako da postaju bazične forme doživljavanja sveta i svog odnosa sa svetom, na nivou nesvesnog^[18,19,20,21,22,23]. Ove 'strukture subjektivnosti' (Atwood and Stolorow, 1984)^[24] se istražuju tako što se pažnja poklanja vrlo ranim obrascima interakcije između majki i beba, pri čemu one nisu proste reprezentacije ovih iskustava. Bilo koji događaj dobija na značenju samo u okviru subjektivnog iskustva onih koji u njemu učestvuju^[19, 25, 26, 27]. Ovakva konceptualizacija je u skladu sa psihonalatičkom teorijom po kojoj se razvoj odvija kroz nesvesne procese projekcije i introjekcije, uvek u kontekstu odnosa sa drugim. Danas se ispituje sama interakcija i istražuju se oni kvaliteti koji će se pokazati značajnim za internalizaciju stabilnih obrazaca stvaranja odnosa^[25,26,27]. Neuronauke opisuju ranu anatomsku strukturalizaciju mozga koja odražava obrasce prvih iskustava tako da ova oblikuju kasnija iskustva. Ove strukture nisu neophodno generatori mentalnih procesa, ali suštinski utiču na njih^[18, 19, 29, 30, 31, 32].

I eksperimentalna i naturalistička opservacija beba su uticale na stvaranje relacionog modela u psihoterapiji - relaciona psihoanaliza gde se smatra da nesvesno i pacijenta i terapeuta utiču na terapijski odnos i interakciju^[22, 23, 25, 27, 28]. Samim tim menja se i pristup u tehnici što utiče i na edukaciju budućih psihoterapeuta^[5].

Medjutim, opservacija beba kao metoda istraživanja nastajanja i razvoja psihičkog života nije naišla na opštu prihvaćenost u psihoanalitičkim krugovima te je važno napraviti razliku između metoda i ciljeva naturalističke i eksperimentalne opservacije beba. I jedna i druga imaju značaj za kliničku praksu ali ne na isti način^[34]. Metodologije se razlikuju i u izboru dimenzija interakcije koje će se opservirati, te samim tim donose različite zaključke. Kombinacija dva pristupa uz kliničko iskustvo povećava naše znanje i razumevanje. Takođe, jedna metoda može da proverava hipoteze i rezultate dobijene drugom.

Eksperimentalna opservacija beba je sistematizovana istraživačka opservacija, mada i naturalističke opservacije mogu biti upotrebljene u istraživanju. Naturalistička opservacija beba ima specifične prednosti u odnosu na trening psihoterapeuta^[5]. Kao i eksperimentalna i naturalistička opservacija omogućava opserveru da vidi razvoj obrazaca ponašanja, ali se fokusira na ono što je specifično za svaku dijadu, a ne na ono što je zajedničko za čitavu grupu gde male varijacije u obrascu ponašanja imaju manji značaj. Nedeljni kontakt sa bebom i majkom se naravno razlikuje od eksperimentalne opservacije gde se beba opservira redje i sa manjom regularnošću. Opserveri (bilo da se radi o naturalističkoj ili eksperimentalnoj opservaciji) su tokom opservacija

često izloženi neprijatnim i uznemirujućim osećanjima, ali se u naturalističkoj naglašava značaj razumevanja i razmišljanja o ovim osećanjima^[5]. Iskustva iz naturalističke opservacije su direktno relevantna za psihoanalitičke psihoterapeute, dok se može reci da je eksperimentalna opservacija indirektno relevantna jer proširuje znanje terapeuta^[34].

ZNAČAJ NATURALISTIČKE OPSERVACIJE BEBA ZA PSIHOTERAPEUTE

„...nijedan analitičar ne ide dalje od granica koje mu njegovi sopstveni kompleksi i unutrašnji otpori određuju.“

Sigmund Frojd^[35]

Smatra se da svako ponašanje ima značenje i komunikativnu svrhu, ma koliko na prvi pogled izgledalo besmisleno i nerazumljivo. Budući psihoterapeuti se uče veštini i podstiču u razvoju kapaciteta da primete i razumeju ovakvu vrstu komunikacije. Pitanje je šta se to uči kroz opservaciju beba što se ne može naučiti kroz druge delove edukacije koje takođe koriste iskustvenu komponentu. Naravno, nijedna vrsta psihoterapijske prakse nije teorijski neutralna te odgovor na navedeno pitanje zavisi i od teorijskog okvira. Međutim neke veštine su zajedničke, veštine kao

što su građenje terapijske alijanse, postepeno stvaranje slike o fenomenologiji pred nama i tolerisanje frustracije koje su usko povezane sa kapacitetom da se ostane sa komplikovanim i nekompletnim znanjem i razumevnmjem^[5]. Interesantno je i da je opservacija beba početni deo treninga i nudi kandidatu početniku jedinstveno iskustvo tokom kojeg se odvija neka vrsta selekcije i autoselekcije jer se kapacitet za učenje multidimenzionalnog načina mišljenja i analitičkog stava procenjuje upravo ovde, a samim tim i podobnost za poziv psihoterapeuta^[2, 3, 5, 14, 15, 16, 17].

Ukoliko smatramo da se tokom opservacije beba stiču sposobnosti i veštine koje su neophodne za buduće psihoterapeute potrebno je i navesti neke od njih. Sternberg (Sternberg)^[5] u svojoj knjizi 'Infant Observation at the Heart of Training' pravi razliku između sposobnosti i veština psihoterapeuta i smatra da se sposobnosti odnose na generalni pristup kliničara i usko su povezane sa kvalitetima ličnosti. Veštine se odnose na pojedinačne aktivnosti terapeuta koji se koriste tokom seanse i pripadaju tehnicima. Ove dve dimenzije međusobno utiču jedna na drugu. Radoznalost, interesovanje za emocionalni život sebe drugih, spremnost za neočekivano, želja za introspekcijom, mašta, fleksibilnost, strpljenje, potreba za reparacijom, nezavisnost uma, integritet i ljubav prema istini, saosećajnost i toplina, komunikacione veštine

i način slušanja koje prati i ono što je rečeno i ono što nije, izdržljivost, inteligencija i svesnost o sopstvenim ograničenjima su samo neke od osobina, sposobnosti i veština koje se očekuje da kandidati značajno razviju tokom treninga^[5, 14, 15, 16].

Sposobnosti Psihoterapeuta: Analitički stav i opservacioni stav, poštovanje individualnosti pacijenta, otvorenost prema novom iskustvu i iznenađenju, tolerancija anksioznosti i neizvesnosti, strpljenje, empatija, sposobnost da se dožive i uzmu u obzir kontradiktorna osećanja i misli simultano, intenzivna pažnja i mišljenje na više koloseka, poznavanje i razumevanje teorije i na kognitivnom i emocionalnom nivou, odsustvo narcizma i svesnost o sopstvenim predrasudama i autentičnost su samo neke od mnogih kvaliteta i karakteristika koje se razvijaju i neguju tokom edukacije^[5].

Veštine: Kreiranje stabilnog i bezbednog setinga (ovo se odnosi na fizički i na emocionalni prostor). Analitički stav i tehnika su deo tog setinga te je uzdržavanje od vrednosnog sudjenja uz poštovanje individualnosti pacijenta u kontekstu poznavanja i razumevanja univerzalnih obrazaca ponašanja i mišljenja od vitalnog značaja. Potraga za i otvorenost ka novim saznanjima, baratanje snažnim osećanjima, pažnja i poseban način slušanja tokom kojeg se primećuju detalji komunikacije na više nivoua simultano, a posebno izoštre-

nost percepcije za infantilne aspekte pacijenta su veštine koje se stiču tokom edukacije. Svesnost o, razumevanje i upotreba transfera i kontratransfera, čekanje da se pojavi smisao, izbegavanje acting out reakcije, integracija kognitivnog i emocionalnog saznanja su neophodni elementi tehnike budućeg psihoterapijskog rada. Naći načina kako verbalno izraziti neverbalna iskustva, shvatiti u punom smislu koliko značenja nosi svaka reč je neophodno za veštinu interpretiranja. Posebna pažnja se poklanja detaljima i slušanju na meta nivou što podrazumeva senzitivnost na intonaciju, sintaksu i lingvističke karakteristike pacijenta. Uči se otvorenost uma koja omogućava da se registruje i čuje značenje koje određene reči imaju za pacijenta tako što obraća pažnju na brzinu, tempo, ritam, naglašavanje, kao i na tišine i ćutanje^[5]. Pri tome razvojni pristup je izuzetno značajan jer terapeut mora da prepozna na kom razvojnem i strukturalnom nivou pacijent funkcioniše u datom trenutku. Ovo razumevanje je ključno u prilagođavanju tehnike, posebno načinu interpretiranja u smislu formulacije, uvremenjenosti, adekvatnosti i koristi za pacijenta.

Kako se opservacija uvek se odvija u kontekstu zasnovanom na mnogobrojnim pretpostavkama i predrasudama, sistemu vrednosti koji je kreiran na osnovu sopstvenog iskustva, ona nikada nije neutralna^[5]. Opservaciju

beba karakteriše posebna vrsta subjektivnosti. Neposredna blizina bebama i majkama neminovno vodi ka buđenju intenzivnih osećanja koja vode poreklo iz opserverovog ranog detinjstva.^[15,16,17] Svi koji su prošli kroz opservaciju mogu da posvedoče o ovom intenzivnom iskustvu. Osećanja koja se javljaju tokom opservacije beba su vrlo snažna i zbog toga što se od studenata zahteva da ne radi ništa osim da posmatra, što znaci da student ne može da pribegne mehanizmima koji inače koristi u svakodnevnom životu ili u svojoj profesiji^[2, 3, 5, 14, 15, 16, 17].

METOD

Opservacija beba po Tavistock modelu (Ester Bik model) se odvija u prirodnom okruženju bebe, jednom nedeljno u trajanju od jednog sata. Tokom opservacije opserver nista ne piše već samo posmatra; ne daje savete, ne pomaže, ne donosi sudove, ne inicira interakcije, sluša i osluškuje. Zadatak je da se ne radi ništa osim da se bude prisutan, mentalno i emocionalno. Ipak, opserver ima mnogo zadataka: on mora da bude sposoban da gleda, da primeti, da oseti, da bude svestan šta i kako ima uticaj na njegova/njena osećanja, da o tome misli, da zapamti, da procesira, i da sve ovo pretoči u reči^[2, 3, 4, 14, 15, 16, 17]. Kao što se vidi sve ove sposobnosti i veštine su neophodne za budućeg psihoterapeuta.

Posete opservera porodici se obično

ustaljuju tako da se dešavaju istog dana i u isto vreme, sa povremenim prekidima zbog godišnjih odmora i slično (paralela sa terapijskim settingom). Posle svake opservacije student piše ono što je video. Posmatra se svakodnevni život, trenutak po trenutak sa što više detalja. Gleda se kako beba npr reaguje na glas majke (telesni položaj, tonus mišića, izraz lica, boja glasa sl.), na dodir, na lice, na promenu položaja^[2, 3, 4, 5]. Struktura opservacije ima paralelu sa terapijskim settingom, ima svoj početak, sredinu i kraj. O svemu ovome se razmišlja tokom opservacije^[5]. Pri tome je naglasak da se opisuje ono što se videlo i doživelo bez interpretacije, sa što više detalja, po redu događanja, bez žargona. Na diskusionim, supervizijskim grupama student ima kopije za sve članove grupe i čita ono što se desilo u dotičnoj opservaciji, a zatim se materijal diskutuje. Počinje se od: šta se dešava, kako se dešava, gde se dešava, kada se dešava, a tek na kraju zašto se nešto dešava. Neverbalna komunikacija se prevodi na verbalnu u toku diskusije u grupi^[2, 3, 4, 5, 14, 15, 16, 17].

Opsever ne zna unapred šta će videti i doživeti i na taj način se uči da bude otvoren prema jednom sasvim novom nivou percepcije. Naravno, uvek postoji sklonost da se gleda i vidi kroz potencijalno iskrljavajuća sočiva određene teorije. Student se uvek podseća da gleda bez traženja da vidi nešto što misli da bi trebalo da vidi. Potrebno je ne samo videti već i gledati bez prekonceptija i očekivanja. Ovo

opservaciju beba čini jako zahtevnom metodom učenja kako u pogledu intelektualnih tako i u pogledu emocionalnih kapaciteta^[4].

Tokom diskusije se postavlja hipoteze o tome šta se desilo i šta nešto znači, ali da li su hipoteze tačne moguće je proveriti tek posle kontinuirane opservacije. Za ovo je potrebno strpljenje, čekanje, bez prethodnih pretpostavki i oslanjanje na teorijska znanja^[4, 14].

Čekanje i ne posezanje za objašnjenjem primorava opservera da traži razumevanje kroz dinamiku svog unutrašnjeg sveta. U ovome, svesne i nesvesne identifikacije sa bebom ili sa majkom su vrlo značajne. Sa jedne strane ovakve identifikacije su neophodne da bi se razumelo stanje uma drugog ali je isto tako neophodno da se ove identifikacije prepoznaju kada se dese, bilo da su u pitanju pozitivne ili negativne. Biti svestan i voditi računa o svojim osećajima i reakcijama, a pri tome ne reagovati i ne krenuti u akciju koja bi imala za cilj nekakvo olakšanje, je veština koja se stiče tokom opservacije beba^[4]. Edukant ima priliku da iskusi kako je to kada sa svih strana dolaze pozivi i pritisci da se izađe iz uloge opservera i postane npr. otac, ili baka, ili brat ili sestra^[4, 5, 16]. Ovo daje priliku da se direktno iskusi značenje i stekne veština u prepoznavanju transfera i prirode transfernog odnosa koji će kasnije biti neophodan element tehnike u radu. Ostati u ulozi opservera je nekada vrlo teško, naročito u početku (paralela sa pacijentima koji nas konstan-

to 'zovu' da izađemo iz uloge psihoterapeuta i postanemo prijatelji ili roditelji, ili bračni partneri i sl.). Opserver stalno osmatra svoje impulse da pomogne, da kritikuje, da sudi, da pobegne, i slično^[4, 5, 14, 17]. Budući psihoterapeut se ovome uči kroz svoju ličnu terapiju i superviziju, ali opservacija beba je jedinstvena u tome što daje iskustvo onoga što se u psihoanalitičkoj teoriji naziva 'totalna transferna situacija'^[36, 37].

Na ovaj način opserver ima direktno iskustvo i uči se prepoznavanju kontratransfera sa tom razlikom što opservacija beba nije terapija i opserver nema na raspolaganju interpretacije. Zato su neophodne grupe gde se diskutuje ne samo ono što se činjenično desilo, već se kroz diskusiju otkrivaju projekcije i nesvesne identifikacije^[17]. Zbog toga opservacija beba dolazi sa tvz. 'upozorenjem o sporednim efektima' jer tokom dve godine svaki student ima direktno iskustvo sa prilično uznemirujućim, teškim i bolnim emocionalnim stanjima. Ukoliko se ovo ne razume, ukoliko se ove nesvesne identifikacije ne otkriju i obrade, studentov lični unutrašnji svet postaje glavni vodič u tome šta se vidi, odnosno unutrašnji konflikt se intenzivira i 'zamagljuje vid'^[4, 14, 15]. Kada se to desi student ne može da održi stanje otvorene receptivnosti i njegove opservacije postaju sve više subjektivne. Ovo se redovno dešava, u manjem ili većem intenzitetu, te je zadatak grupnih supervizijskih diskusija da student nauči da prepozna i razume ovakve situacije jer

će mu ova veština biti neophodna u psihoterapijskom radu. Zbog ovoga je Ester Bik insistirala da tokom opservacije beba student mora biti u svojoj ličnoj analizi^[4, 14, 15, 16, 17]. Diskusiona grupa je takođe neophodna jer se ovde 'raspoređuju' identifikacije i na taj način se mogu obraditi, razumeti i integrisati^[4, 5, 17].

Kako je opservacija beba deo treninga za psihoanalitičke psihoterapeute često se opservirani materijal koristi da bi se ilustrovali i oživeli teorijski koncepti. Na ovaj način teorijski koncepti dobijaju duboko i emocionalno značenje (kao što su npr. koncepti integracije i dezintegracije). Teorija postaje nezaboravni doživljaj i na intelektualnom i na emocionalnom nivou.

Što se tiče profesija koje se bave decom opservacija beba je osnovna polazna tačka. Student kroz opservaciju uči da razume značenje dečje igre i drugih neverbalnih manifestacija infantilnog iskustva, (i kod odraslih pacijenata), da prepozna uticaj bebe na dinamiku porodice i da upotrebi ovo što je naučio kroz sopstveno iskustvo posmatranja, u radu sa decom u psihoterapiji, ali i da bolje razume brigu i anksioznost sa kojom roditelji obično dovode svoju decu (ili odrasle pacijente kada pričaju o svom detinjstvu)^[4, 5, 15, 16, 17].

ZAKLJUČAK

Svaka opservacija i iskustvo opservacije majke i bebe je različito, i svaki opserver će iz ovog načina učenja poneti

nešto svoje i drugačije od ostalih. Specifične okolnosti svake opservacije će uticati na razumevanje određenog fenomena i/ili koncepta, a specifične teškoće u uspostavljanju opserverske pozicije će uticati na razumevanje kliničkih fenomena transfera i kontratransfera.^[38, 39] Takođe fleksibilnost u identifikacijama sa majkom i bebom ili ostalim članovima porodice će biti od izuzetnog značaja za razumevanje stanja u kojem se nalaze pacijentovi unutrašnji objekti, a naročito sposobnost da se prime projekcije stanja koja su bolna ili na bilo koji način uznemirujuća^[38, 39]. Kroz ovo iskustvo budući psihoterapeut uči kako da nađe optimalnu distancu da bi ostvario mentalni prostor u kome može da posmatra šta se dešava i u njemu i u drugom i između njega i drugog. Uzdržavanje od odbrambene upotrebe teorije i intelektualnog razumevanja, kao i povećanje kapaciteta da se toleriše sumnja i nepoznato se uče tokom opservacije beba. Ovo je direktno povezano sa budućim uzdržavanjem od acting out reakcije te je i značaj opservacije kao delu treninga ne toliko u učenju o razvoju beba već u naporu da se pronađe unutrašnja pozicija opservera.

Kapacitet koji se razvija kroz ovu vrstu opservacije objektnih odnosa je približan onome što je Briton (Britton, 1989) opisao kao "treća pozicija" ili 'pozicija trećeg'. Iz ove pozicije mi gledamo sebe u interakciji sa drugima tako da vidimo odnos sa tačke gledišta drugog ali istovremeno zadržavamo i svoju, i mo-

žemo da razmišljamo o sebi i svom iskustvu u toku tog iskustva. Misliti, pamtiti, organizovati informacije dobijene od pacijenta, ali i od sopstvenog doživljavanja pacijenta, ne žuriti ka objašnjenjima, ostati u kontaktu sa neprijatnim osećanjima, ostvariti mentalni prostor za mišljenje su sposobnosti i veštine koje zahtevaju određenu vrstu emocionalnog i psihološkog rada na ličnom nivou^[41].

Krik (Crick, 1997) smatra da postoji kontinuitet između dostizanja opserverske pozicije i analitičke pozicije, odnosno da u oba slučaja pronalaženje ove pozicije 'trećeg' zahteva unutrašnji rad i emocionalni razvojni process. Opservacija razvoja jednog bliskog odnosa je egzistencijalno iskustvo te samim tim pred opservera postavlja mnoge izazove^[39]. Da bi se pronašla i održala ova pozicija trećeg u toku opservacije majki i beba opserver prolazi kroz preispitivanje i na neki način testiranje svojih kapaciteta za ovaj unutrašnji rad. Opservacija bebe je zato stavljena na početak edukacije i predstavlja jedan vid indikatora edukantove podobnosti za ovakvu vrstu posla, odozgo procena kapaciteta za ovaj unutrašnji rad je odlučujuća u evaluaciji kandidata^[38, 39].

Naravno prisustvo opservera se ne može odvojiti od onog što se opservira, jer njegovo prisustvo utiče na interakciju i dinamiku između majke i bebe, a njihova interakcija utiče i na stanje opservera. Iako je primarni fokus opservacije na interakciju majke i bebe opserver

se ne može isključiti iz dinamike koja se takođe mora opservirati^[31].

Na isti način psihoterapeut je i učesnik i opserver u interakciji sa svojim pacijentom. Kao i psihoterapeut, opserver je instrument opservacije koji registruje svesno i nesvesno percipirane procese. Krik upoređuje ovaj instrument sa okom i kaže da je neophodno kalibrirati instrument tako da može da menja način na koji prima informacije u smislu fokusa, perspektive i dimenzije, kao što ljudsko oko menja oblik i gustinu sočiva u zavisnosti od karakteristika onoga što posmatra i unutrašnjih sila koja određuju ugao, oštrinu i širinu vidnog polja. Vidno polje opservera i psihoterapeuta može biti zamagljeno spoljašnjim i unutrašnjim faktorima te je potrebno da se tokom edukacije ono što više proširi i poveća fleksibilnost sa kojim se nešto posmatra^[39].

Moguće je pomisliti da opservacija beba kao metoda učenja koja se zasniva na premisi da se 'ne radi ništa' sa ciljem da se nauči i razvije sposobnost da se 'ostane u neznanju' u suprotnosti sa očekivanjima da pomažuće profesije 'znaju' šta i kako treba raditi i delaju sa pozicije eksperta. Međutim, upravo je ovaj zadatak emocionalno i intelektualno najzahtevniji i predstavlja učenje iz iskustva na više nivoa. Svi koji su prošli opservaciju beba se slažu u oceni da se ovim vidom učenja stiču ne samo sposobnosti i veštine neophodne za budućeg psihoterapeuta već se obogaćuje i lični razvoj.

THE IMPORTANCE OF OBSERVING BABIES IN THE EDUCATION OF PSYCHOTHERAPISTS

Marija Stojković

UDK: 614.7:619.973

Summary

With the development of technology and ingeniousness of researchers in designing experiments in the last decades it became possible to explore and research various developmental processes during the early life of human beings. It can be said that we now know more about the first year of life than we know about any other period of life. Developmental psychologists and neuroscientists are interested in minute details of the interaction between babes and their parents and the analysis of data gained through experimental observations is focused on the role and mutual influence that both the parent and the baby have on their interaction. Microanalysis (frame by frame) of films is complex as it takes into account multidimensionality of the interaction and includes both parents' and babies' perspectives.

Naturalistic baby observation can

be used for research, but also as an essential part of training and education of psychoanalytic psychotherapists and psychoanalysts of children and adults. Alongside individual personal analysis, theoretical seminars, supervisions and clinical learning, baby observation is unique in terms of training in skills and capacities that are necessary for future psychotherapists, particularly in learning to see, think about and understand nonverbal communication and containing powerful emotions and primitive states of mind. The accent is on an experiential way of learning through which theory comes to life and becomes understandable on both intellectual and emotional level. Furthermore, baby observation contributes to personal development because it gives an observer the opportunity to gain insight in and test their own assumptions and prejudices which can influence the observing and seeing of something that is expected to be seen and not what is actually there to be seen.

This article will focus on the importance of naturalistic baby observation for the development of skills and capacities essential for the future psychotherapists.

Key words:

baby, observation, psychoanalytic psychotherapy, children, adults, education

REFERENCE / REFERENCES:

1. Kundu AK. Charcot in medical eponyms. *J Assoc Physicians India* 2004; 52: 716-8.
2. Miller, L, Rustin, M, Rustin, M, Shuttleworth, J, *Closely Observed Infants*. London. Duckworth; 1989
3. Reid, S, Editor. *Developments in Infant Observation: the Tavistock Model*. London. Routledge; 1997.
4. Rustin M. Encountering Primitive Anxieties: Some Aspects of Infant Observation as a Preparation for Clinical Work with Children and Families. *Journal of Child Psychotherapy*. 1988; 14B(2):15-28
5. Sternberg, J, *Infant Observation at the Heart of Training*. London: Karnac Books; 2005
6. Freud, S. Recommendations to Physicians Practising Psycho-Analysis. In: *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XII: The Case of Schreber, Papers on Technique and Other Works*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis; 1958. p.109-21
7. Bion, W. R. *Learning from experience*. London. Karnac books, 1991.
8. Bion, W. R. *Attention and interpretation*. London. Tavistock Publications, 1970.
9. *The Letters of John Keats*, edited by H E Rollins, 2 vols Cambridge: Cambridge University Press, 1958, p. 193-4.
10. Darwin, C. A biographical sketch of an infant. *Mind* 1877; 2 (7):285-294
11. Midgley, N. *Anna Freud: The Hampstead War Nurseries and the Role of*

- the Direct Observation of Children for Psychoanalysis. *International Journal of Psycho-Analysis* 2007; 88(4): 939-59
12. Freud A. and Burlingham, D. Infants without families: the case for and against residential nurseries'. In *Infants without Families and Reports on the Hampstead Nurseries 1939-1945*, London: Hogarth Press. 1974; p. 543-664.
 13. Freud, A. and Burlingham, D. 'Reports on the Hampstead nurseries', in *Infants without Families and Reports on the Hampstead Nurseries 1939-1945*, London: Hogarth Press. 1974; p. 3-540
 14. Briggs, A, Bick, E, *Surviving Space : Papers on Infant Observation*. London: Routledge; 2002.
 15. Bick, E. Notes on infant observation in psycho-analytic training. *The International journal of psycho-analysis* 1964; 45: 558-66.
 16. Harris, M. The Contribution of observation of mother-infant interaction and development to the equipment of a psychoanalyst or psychoanalytic psychotherapist. In: *Collected Papers of Martha Harris and Esther Bick*. Harris Williams . Perthshire: Clunie Press; 1979.
 17. Magagna, J. Three years of infant observation with Mrs Bick. *J. Child Psychother.* 1987; 13: 19-39.
 18. Music, G. Neuroscience and child psychotherapy. In: M. Lanyado and A. Horne Editors. *The handbook of child and adolescent psychotherapy*. London: Routledge; 2009
 19. Music, G. *Nurturing Natures: Attachment and Children's Emotional, Sociocultural and Brain Development*. London, New York. Routledge; 2017
 20. Lyons-Ruth , K. , Bruschweiler-Stern, N. , Harrison , A. , Morgan , A. , Nahum , J. , Sander , L. , Stern , D. N. & Tronick , E. Implicit relational knowing: Its role in development and psychoanalytic treatment. *Infant Mental Health J.*, 1998; 19: 282-89
 21. Schore, A. Interdisciplinary developmental research and a source of clinical models. In: Moskowitz, C. M & S. Ellman, S. Editors. *The Clinical Significance of Early Development: Implications for Psychoanalytic Intervention*. New York: Aronson; 1997. p. 1-72.
 22. Stern, D. *The first relationship*. Harvard University Press. 2009
 23. Stern, D. *The Interpersonal World of the Infant*. Part I. Basic Books. New York 1985
 24. Atwood , G. and Stolorow, R. *Structures of Subjectivity. Explorations in Psychoanalytic Phenomenology*. Hillsdale, NJ The Analytic Press; 1984.
 25. Beebe , B. , & Lachmann , F. *Infant Research and Adult Treatment: Co-constructing Interactions*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press; 2002 .
 26. Beebe, B. , Jaffe, J. Markese, S , Buck, K , Chen, H , Cohen, P , Bahrack, L, Andrews, H. and Feldstein, S. 'The origins of 12-month attachment: A micro-analysis of 4-month mother-infant interaction', *Attachment & Human Development*, 2010; 12: 13 - 141
 27. Beebe, B. and Lachmann, F. *The Origins of Attachment: Infant Research and Adult Treatment*, London: Routledge; 2013
 28. Brazelton, T. B. & Cramer , B. G. *The Earliest Relationship: parents, infants*

- and the drama of early attachment. London: Karnac Books; 1991
29. Murray, L. & Trevarthen, C. Emotional regulation of interactions between two-month-olds and their mothers. In: Field T & Norwood, NF Editors Social Perception in Infants, NJ: Ablex; 1985. p. 177-97.
 30. Pally, R. How the brain actively constructs perceptions. *Int J Psycho-Anal* 1997 78 : 1021-30. (IJP.078.0115A)
 31. Pally, R. Memory: Brain systems that link past, present and future. *Int J Psycho-Anal* 1997; 78: 1123-234.
 32. Tronick, E., Bruschiweiler-Stern, N., Harrison, A., Lyons-Ruth, K., Morgan, A., Nahum, J., Sander, L. & Stern, D. N. Dyadically expanded states of consciousness and the process of therapeutic change. *Infant Mental Health J*, 1998; 19: 290-99.
 33. Urwin, C., & Sternberg, J. Editors. Infant observation and research: Emotional processes in everyday lives. Routledge. 2012
 34. Sandler, J, Sandler, AM and Davies, R Editors. Clinical and Observational Psychoanalytic Research: Roots of a Controversy - Andre Green & Daniel Stern. London: Karnac Books; 2000
 35. Freud, S. The future prospects of psychoanalytic therapy. In: Strachey J. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XI: Five Lectures on Psycho-Analysis, Leonardo da Vinci and Other Works. Vol. 11. London: Hogarth Press; 1957 pp 139-53
 36. Klein M. The origins of transference. In: Envy and gratitude and other works 1946-1963. London: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis; 1975
 37. Joseph, B. Transference: 'The total situation'. In: Feldman, M and Bott Spillius, E. Editors. *Psychic Equilibrium and Psychic Change, Selected Papers of Betty Joseph*. London: Karnac Books, 1989
 38. Bodin, Gudrun. The Value of Infant Observation in the Psychoanalytic Training. *Scandinavian Psychoanalytic Review*, 1997; 20(2): 207-226
 39. Crick, P. Mother-baby observation: The position of the observer. *Psychoanalytic Psychotherapy* 1997; 11(3), 245-55.
 40. Britton, R. The missing link: parental sexuality in the Oedipus complex. In: *The Oedipus Complex Today. Clinical Implications*. London: Karnac Books;

Marija Stojković

mstojkovic811@gmail.com